

LES REGIONS: UNA QÜESTIÓ PENDENT EN LA POLÍTICA ÀUDIO-VISUAL EUROPEA

Miquel de Moragas i Bernat López

L'objectiu d'aquest article és analitzar la documentació existent sobre política àudio-visual europea (directives, convenis, informes, programes, recomanacions, resolucions, llibres verds, etcètera) per valorar aquesta política respecte de les televisions a les regions. La nostra primera conclusió és que l'atenció que fins ara han prestat les institucions europees a aquestes televisions pot qualificar-se de limitada. No obstant això, també cal dir que a la documentació analitzada, principalment en els documents de rang jurídic menor, es poden descobrir les idees bàsiques per a una nova política que reconegui la importància de les televisions a les regions en l'espai àudio-visual europeu de final de segle.

Les actuacions de les institucions europees en matèria de televisió i la seva atenció a les televisions en les regions

L'anàlisi de la política europea en relació amb la televisió ha de considerar tres sectors principals: les intervencions en matèria àudio-visual, les intervencions en matèria cultural i les intervencions en matèria de telecomunicacions.

En aquest article no farem referència explícita i detallada als programes de política cultural que no es relacionin directament amb els mitjans de comunicació, ni a les intervencions en matèria de telecomunicacions relatives, per exemple, a les disposicions sobre harmonització de les tècniques per a la difusió directa de televisió via satèl·lit (Mac/Packet) o a les corresponents a la televisió d'alta definició. Tampoc no farem referència a alguns aspectes de les polítiques de comunicació que afecten sense distinció tots els mitjans, com és el cas de la temàtica relativa als drets d'autor (Comissió de les Comunitats Europees, 1991).

Dins de cadascun dels sectors seleccionats per a la nostra anàlisi considerarem fins a tres tipus d'actuacions:

1. Les directrius polítiques, que tracen el marc general de la planificació i l'actuació europees i, concretament, persegueixen com a objectiu l'harmonització de les diverses legislacions estatals.

2. Les actuacions pròpiament dites, consistents en programes concrets d'ajut al sector àudio-visual (p.e. el programa MEDIA).
3. Les recomanacions, resolucions, informes, etc., no vinculants jurídicament però d'indubtable valor moral i polític, si més no en termes de prospectiva.

Pel que fa al cas que ens ocupa haurem d'afegir la distinció entre les actuacions que es refereixen a l'espai àudio-visual europeu sense referències explícites a les regions, i les actuacions que es refereixen, d'alguna manera i de forma explícita, a les televisions d'àmbit regional.

1. Directrius polítiques

Quant a les directrius polítiques europees en matèria àudio-visual, podem afirmar que hi ha una abundant producció documental, tant de la Unió Europea com del Consell d'Europa¹, en la qual s'insisteix en la importància econòmica, política i cultural de la televisió i del sector àudio-visual en general.

Es pot dir, amb propietat, que dels anys vuitanta ençà els problemes del sector àudio-visual han esdevingut un dels temes prioritaris de la política cultural (però també industrial) europea.

Pel que fa a la Unió Europea, els grans principis i les disposicions sobre la matèria es troben expressats en una sèrie de documents², principalment els següents:

- *Llibre verd sobre el mercat comú de la radiodifusió per satèl·lit i cable* (COM [84] 300, 14 de juny de 1984).
- *Directiva del Consell sobre la coordinació de determinades disposicions legals, reglamentàries i administratives dels Estats membres relatives a l'exercici de les activitats de radiodifusió televisiva*, coneguda com a «Directiva de la Televisió Sense Fronteres» (Directiva 89/552/CEE de 3 d'octubre de 1989).
- *Comunicació de la Comissió al Consell i al Parlament sobre la Política Àudio-visual* (COM [90] 132 final, de 28 de febrer de 1990).
- *Llibre verd sobre el pluralisme i la concentració dels mitjans de comunicació al mercat interior* (COM [92] 480 final, de 23 de desembre de 1992).
- *Comunicació de la Comissió al Consell i al Parlament sobre noves perspectives de l'actuació comunitària en l'àmbit cultural* (COM [92] 149 final, de 29 d'abril de 1992).
- *Llibre Blanc Creixement, competitivitat i ocupació* (COM [1993] 700 final, de 5 de desembre de 1993).
- *Llibre verd sobre les opcions estratègiques per al reforç de la indústria de programes en el context de la política àudio-visual de la Unió europea* (COM [94] 96 final, de 6 d'abril de 1994).

A aquests documents bàsics de la Comunitat Europea s'ha d'afegir un dels més importants documents legals del Consell d'Europa en matèria àudio-visual, el *Conveni europeu sobre televisió transfronterera* (STE, n. 132, 1989).

¹ Vid. Consell d'Europa, 1991a i 1991b; Comissió de les Comunitats Europees, 1990.

² Vid. Comissió de les Comunitats Europees, 1992.

L'elaboració d'aquest corpus ha suscitat un gran interès i un ampli debat entre els professionals i investigadors en comunicació social, no només a Europa, sinó també als EUA, on s'ha seguit amb una gran atenció (i preocupació) l'evolució de la política àudio-visual comunitària. La gran majoria dels analistes han coincidit a identificar un seguit de característiques particulars d'aquesta política, polaritzades al voltant del predomini d'un enfocament economicista i tecnicista de la intervenció:

- Liberalització de l'espai àudio-visual interior, acompanyada d'un proteccionisme creixent en relació amb l'exterior.
- Dificultats als monopolis televisius públics que encara operaven en alguns estats comunitaris, en favor dels interessos de les grans empreses privades transnacionals de comunicació³.
- Apropament industrial a la problemàtica de l'àudio-visual⁴.
- Insuficiència marcada dels mecanismes culturals compensatoris a l'enfoc economicista i liberal: ineficàcia del sistema de quotes de la Directiva⁵; insuficiència de recursos i dispersió en l'actuació del programa MEDIA...
- El nou marc desregulador a nivell comunitari, propici a la formació de grans grups de comunicació paneuropeus amb posicions dominants, no està compensat amb una regulació europea anticoncentració (Papathanassopoulos, 1990).
- Les mesures compensatòries a la creació d'un gran mercat àudio-visual per a les cultures i les llengües menys difoses són clarament insuficients, o simplement de caràcter testimonial (Burgelman i Pauwels, 1990 i 1992)

Pel que fa a aquesta última qüestió, una lectura atenta del cos doctrinal enumerat més amunt revela l'escassíssima presència de referències a la temàtica que aquí ens ocupa, la de les televisions a les regions.

Tal com diversos autors ja han assenyalat àmpliament⁶, la Directiva ha de ser entesa com un instrument liberalitzador, dirigit a eliminar barreres interiors per a la lliure circulació d'emissions i de la publicitat. Per aconseguir un consens entre els estats membres sobre aquest objectiu estratègic, en el document es consignen diverses mesures reguladores de la publicitat i dels continguts dels programes, i d'altres, qualificades com a mesures de promoció cultural, dirigides a assegurar una quota majoritària de programació per a les produccions europees. No obstant això, la laxa formulació

³ Referint-se a la directiva de la Televisió Sense Fronteres, Delwit i Gobin (1991) han assenyalat que «aquesta reglamentació reflecteix igualment, en un pla més polític, la filosofia de societat liberal vehiculada pel projecte de "gran mercat": s'inscriu clarament en una voluntat política de perjudicar les maneres de gestió pública de la televisió i d'accentuar els processos de "mercantilització" de la informació i la cultura».

⁴ Segons els membres de la Cèl·lula de Reflexió als quals la Comissió Europea va encarregar un informe sobre la política àudio-visual comunitària, «al cinema, en major grau fins i tot que en d'altres branques econòmiques, la regla és que la fortalesa en el mercat i, consegüentment, l'hegemonia cultural, són variables de la quantitat i de la dimensió» (Cèl·lula de Reflexió, 1994:2-9).

⁵ Pel que fa a això, un analista ha assenyalat que «the Directive's final version has been largely regarded as a victory for commercial forces and those favouring anti-protectionist practices» (Papathanassopoulos, 1990).

⁶ Vid. Delwit & Golbin, 1991; Papathanassopoulos, 1990; Venturelli, 1993; Burgelman & Pauwels, 1992.

d'aquestes «obligacions», com també l'absència de mecanismes de control i sanció, anul·la a la pràctica el seu poder de vinculació. És comprensible, doncs, que atès que el principal objectiu de la Directiva és la configuració d'un gran mercat europeu de la televisió, les qüestions relatives a la salvaguarda de les cultures i llengües minoritàries hagin estat ignorades. Tal com assenyalen Burgelman i Pauwels, «l'evolució d'aquesta Directiva i la seva formulació final demostren fins a quin punt la política àudio-visual comunitària representa els interessos àudio-visuals dels grans estats, sense a penes consideració cap als més petits» (Burgelman i Pauwels, 1990). Aquesta afirmació pot fer-se extensiva, evidentment, a les regions. A la Directiva es fa una referència a les televisions locals (art. 9), però no es fa cap mena de referència explícita a la televisió en les regions o a les «televisions regionals», tot i que, òbviament, els compromisos adquirits pels estats haurien de repercutir en tots els nivells dels seus propis espais de televisió, i per tant en les televisions de les regions.

Un altre dels grans documents de la política àudio-visual europea, el *Conveni Europeu sobre Televisió Transfronterera* del Consell d'Europa, de formulació i continguts similars als de la Directiva, fa només una referència al sector àudio-visual dels «petits països», però en cap cas no s'hi esmenta explícitament les regions. En el seu article 10 es reclama que les televisions europees dediquin la majoria del seu temps d'antena als programes de producció europea, sobretot als de ficció. Per facilitar aquest objectiu es recomana la protecció de la producció àudio-visual pròpia, sobretot en el cas d'«els països amb una capacitat de producció àudio-visual feble o amb una àrea lingüística restringida» (art. 10.3).

En relació amb la regulació de la defensa de les llengües (art. 8), la Directiva deixa en mans dels estats «la facultat, quan ho considerin necessari per a objectius de política lingüística i sempre que respectin el dret comunitari, d'establir, pel que fa a algunes o al conjunt de les emissions dels organismes de radiodifusió televisiva que depenguin de la seva competència, normes més detallades o més estrictes, en particular pel que fa a criteris lingüístics»⁷. Aquest article ha estat interpretat com l'única concessió de la directiva als interessos culturals minoritaris (Burgelman i Pauwels, 1990). Tanmateix, ha de ser entès en el sentit d'afavorir les principals llengües oficials dels respectius països comunitaris, i no les llengües minoritàries «regionals». Tot i això, tal com han assenyalat Hordies i Jongen (1991), els intents per part dels estats de promoure o protegir les emissions en determinades llengües o cultures (ja siguin d'àmbit estatal o regional) mitjançant imposicions de quotes lingüístiques, per exemple, poder ser fàcilment «contrariats per les temptatives de "deslocalització"» (ubicació en estats veïns d'emissions destinades al propi territori, per esquivar les normatives nacionals).

Al Tractat de Maastrich, al marge de la importància que aquest pugui tenir per a la construcció política d'Europa i de les conseqüències d'aquesta a nivell cultural, es troben poques referències a les polítiques culturals i de comunicació i només hi ha una referència explícita a la «cultura» (capítol IX, art. 128,1), en la qual s'indica que «la

⁷ Aquesta disposició s'ha confirmat en documents comunitaris posteriors. Més recentment a la «Comunicació de la Comissió al Consell i al Parlament sobre Política Àudio-visual», (Brussel·les, 28 de febrer de 1990), es repeteix la mateixa assignació de competència.

Comunitat contribuirà al floriment de les cultures dels estats membres, dins del respecte per la seva diversitat nacional i regional, posant de relleu ensem el patrimoni cultural comú». És important destacar que aquesta referència a la cultura es relacioni específicament amb les regions, i no ja únicament amb els estats o amb els petits països; així s'avança sobre anteriors documents de política cultural i àudio-visual en la seva consideració del fet regional.

El llibre blanc sobre creixement, competitivitat i ocupació i el llibre verd sobre la política àudio-visual de la Unió Europea

Al desembre de 1993 va ser presentat públicament el *Llibre blanc Creixement, competitivitat i ocupació*, un document al qual el president Delors, el seu promotor, i el conjunt de la Comissió han atorgat la màxima importància com a formulació dels grans eixos estratègics de la futura acció de la Unió Europea per sortir de la recessió, accelerar el procés d'unió política d'Europa i posar les bases per a un creixement harmoniós i sostingut al vell continent. Amb la publicació d'aquest document estratègic, la política cultural europea ha experimentat un nou i important tomb: davant el problema de la crisi i l'atur apareix per primer cop una solució centrada en el camp de la informació i la cultura. La principal recepta per sortir de la crisi és ara «preparar sense retard i posar els fonaments de la societat de la informació». Dins del projecte de creació d'un espai comú de la informació, s'atribueix al sector àudio-visual un important rol en la creació de riquesa i d'ocupació: si Europa aconsegueix recuperar per a ella el mercat propi, ara en mans sobretot dels nord-americans, i desenvolupar totes les potencialitats del sector àudio-visual (multiplicades pel desenvolupament tecnològic) es poden arribar a crear fins a dos milions de llocs de treball entre 1994 i l'any 2000. Bandejant les consideracions sobre el realisme d'aquesta xifra, cal assenyalar que és el primer cop que importants aspectes socio-econòmics «aliens» a la cultura pròpiament dita apareixen al centre de les polítiques culturals i de comunicació.

De l'aposta de la comissió per la «societat de la informació» i pel sector àudio-visual dona fe la publicació, l'abril de 1994, del *Llibre verd sobre política àudio-visual de la Unió Europea*, i la celebració al final de juny d'aquell any de la Conferència Europea del Sector àudio-visual. En relació amb el tema que ens ocupa, la lectura atenta de tots dos documents (*Llibre blanc* i *Llibre verd*) a penes revela referències a la problemàtica de la diversitat cultural i lingüística d'Europa, o a les deficiències del sector àudio-visual regional. No obstant això, no es pot afirmar que aquests documents no estiguin mancats d'importants implicacions des d'aquesta perspectiva.

Per fer-se una idea del to i del contingut del *Llibre verd* n'hi ha prou dient que tan sols al pròleg i a la introducció apareix nou cops (amb variacions) la paraula tecnologia, tretze cops la paraula indústria, i set cops l'expressió «societat de la informació». Així, el *Llibre verd* pretén respondre a aquesta pregunta: «Com pot la Unió Europea contribuir al desenvolupament d'una indústria europea de programes cinematogràfics i televisius, competitiva en el mercat mundial, orientada cap al futur, susceptible d'assegurar la irradiació de les cultures europees i de crear ocupació a Europa?» (Comissió de les Comunitats Europees, 1994: 2). En aquesta formulació es veu clarament el caràcter secundari dels plantejaments culturals, davant la centralitat de les preocupa-

cions econòmiques, industrials i fins i tots socials (competitivitat, industrialització, creació de llocs de treball). Quan el *Llibre verd* aborda la qüestió (impossible d'ignorar) de la diversitat cultural del continent, ho fa des d'una òptica mercantil i industrial: «la qüestió del manteniment de la diversitat de les cultures nacionals i regionals [...] es troba ja clarament lligada al desenvolupament d'una indústria de programes, europea en gran mesura, i rendible a mig i llarg termini» (Comissió de les Comunitats Europees, 1994: 3). El que només s'apunta en el *Llibre verd*, amb expressions relatives a la necessària «talla crítica» de les empreses europees de l'àudio-visual, ho afirmen amb contundència els membres del grup anomenat Cèl·lula de Reflexió sobre la Política Àudio-visual Comunitària, instituint per la Comissió: «de primer cal concentrar la producció en empreses potents» (Cèl·lula de Reflexió, 1994: 28); «Els ajuts financers i els altres estímuls comunitaris (...) han de perseguir la creació i el reforç d'empreses potents i integrades que, per la quantitat dels seus productes i l'amplitud de la seva implantació territorial i multimèdia puguin esdevenir demà els principals elements dinamitzadors de la indústria àudio-visual que Europa necessita» (Cèl·lula de Reflexió, 1994: 36).

D'altra banda, al llarg d'aquest text apareixen nombroses referències en to crític a l'«excessiu localisme» de la producció àudio-visual a Europa, o al «tancament amb pany i forrellat» dels mercats nacionals, fenòmens estimulats per polítiques «nacionals i regionals» desenvolupades sobre «fonaments tot sovint més culturals que econòmics» (Comissió de les Comunitats Europees, 1994: 36).

L'únic apartat del *Llibre verd* que tracta amb una certa extensió la problemàtica del possible conflicte entre una política àudio-visual d'àmbit europeu i els interessos dels estats i les regions adopta un enfocament economicista. Segons la Comissió, «és indispensable vetllar perquè una política industrial en el sector no es tradueixi en un desenvolupament a diferents velocitats» que deixaria de banda els estats membres (o algunes de les seves regions) amb menor capacitat àudio-visual o amb una àrea lingüística restringida. És important que totes les regions de la Unió Europea puguin participar del desenvolupament de la indústria àudio-visual» (Comissió de les Comunitats Europees, 1994: 53). La solució se situa sempre en el terreny industrial: la creació d'un mercat interior unificat comportarà naturalment la solució per a aquests riscos, ja que els productors no es veuran limitats per la talla dels seus respectius mercats. Mentrestant, la Unió Europea pot contemplar la possibilitat d'adoptar «mecanismes de discriminació positiva», és a dir, mesures específiques (i temporals) de promoció de la producció àudio-visual en aquells estats (i regions) amb una menor capacitat de producció.

Cal dir que la Comissió no ha deixat d'abordar l'espinesca qüestió dels possibles riscos d'una política europea de caràcter liberalitzador i industrialista en el sector àudio-visual, riscos derivats de possibles processos d'oligopolització que poden arribar a atemptar contra el pluralisme d'opinions i de representacions del món en un sector considerat central per a la configuració de l'opinió pública. En aquest sentit, la Comissió féu públic el 1992 el seu *Llibre Verd sobre el pluralisme i la concentració dels mitjans de comunicació en el mercat interior* [COM 92], 480 final de 23 de desembre de 1992), en el qual estudia les actuals tendències de la indústria àudio-visual europea cap a la concentració, i les possibles mesures que es podrien

adoptar a nivell comunitari per evitar eventuais conseqüències negatives d'aquesta concentració per al pluralisme informatiu. Fins avui, però, no s'ha adoptat cap acció concreta en aquesta direcció.

2. Els ajuts a la producció àudio-visual

Les institucions europees han desplegat els últims anys una notable activitat en la seva política de suport al sector àudio-visual. Hi ha tres grans programes en aquest terreny:

- Programa MEDIA (Mesures pour Encourager le Développement de l'Industrie Audiovisuelle), de la Unió Europea.
- Programa EUREKA Audiovisual, en el qual participen trenta-tres estats europeus, juntament amb la Unió Europea i el Consell d'Europa.
- Programa EURIMAGES del Consell d'Europa.

El més important de tots és el programa MEDIA⁸, gestionat per la DG X (Informació, Comunicació i Cultura) i dotat amb dos-cents milions d'ecus per al període 1991-1995. Segons el text de la seva creació, el programa MEDIA està justificat per la necessitat de «reforçar la capacitat àudio-visual a Europa, tant pel que fa a la lliure circulació de programes i a la promoció del sistema europeu de televisió d'alta definició com a una política de foment de la creativitat, la producció i la difusió que permeti reflectir la riquesa i la diversitat de la cultura europea» (primer considerant). Així mateix, el programa MEDIA reconeix la necessitat d'atendre les «petites i mitjanes empreses, com també els països [...] amb menys capacitat de producció àudio-visual i/o amb zones lingüístiques limitades a Europa»⁹.

En el programa MEDIA es detecta igualment amb claredat la preeminència de les consideracions de tipus econòmic i industrial en relació amb les qüestions culturals. El programa SCALE, l'única iniciativa de MEDIA compromesa amb el manteniment de la diversitat cultural a la UE (la que constitueixen els set «petits» estats comunitaris), té el seu origen no en una voluntat explícita de la Comissió, sinó en la pressió política dels estats en el si del consell de ministres. Segons els responsables de SCALE, aquesta línia d'acció fou creada «for political reasons, arising from the commitments of the Commission and the governments of the "largue" countries to "compensate" eventual disadvantages experienced by the "small" countries as a result of the directive "Television with out barriers". Furthermore, the inclusion of this line of action for some "small" countries, was a sine qua non condition for the unanimous vote in the MEDIA 91-95 Decision» (Associação SCALE, 1993).

MEDIA consta d'un total de dinou iniciatives dedicades a la formació de professionals, a la millora de les condicions de producció, als mecanismes de distribució, a l'explotació cinematogràfica i als estímuls financers. Les iniciatives més relacionades

⁸ Decisió del Consell de 21 de desembre de 1990 relativa a l'aplicació d'un programa de foment de la indústria àudio-visual europea, 1991-1995, (90/685/CEE). DOL 380 de 31-12-90 pp. 37-44; Comissió de les Comunitats Europees, 1993.

⁹ Decisió 90/685/CEE citada, catorzè i quinzè considerants.

amb les televisions a les regions són l'esmentat programa SCALE (Small Countries Improve their Audiovisual Level in Europe), amb un mòdic pressupost de quinze milions d'ecus, i BABEL, que s'ocupa de l'ajut al doblatge i a la subtitulació de la producció àudio-visual, amb una especial atenció per a les llengües menys difoses (segons les seves directrius), i el pressupost anual del qual és de deu milions d'ecus. En qualsevol cas, cap dels dos programes no està orientat específicament al desenvolupament de la producció àudio-visual a les regions. El 1988, el projecte pilot anomenat «Audiovisual Development in the Regions», presentat per Channel Four Television i Amber Films Workshop UK, no va ser retingut pels responsables de MEDIA.

Unes reflexions similars es poden fer a propòsit del desenvolupament dels programes Eureka Audiovisual i EURIMAGES.

El programa EURIMAGES (Consell d'Europa, 1993a) del Consell d'Europa presenta algunes semblances amb el programa MEDIA, i, com aquest últim, tampoc no compta amb una línia concreta de suport al sector àudio-visual de les regions. EURIMAGES diposa, a més, d'un pressupost més limitat que el del programa MEDIA (cent cinquanta milions de francs francesos el 1993). Aquests fons estan destinats a promoure produccions europees, com també activitats de distribució i d'exhibició del cinema europeu a països extracomunitaris amb greus deficiències en aquests sectors, i que no participen al programa MEDIA (Turquia, Xipre, Hongria, etc.). Les possibilitats de participació de les regions són, doncs, molt limitades.

EUREKA Audiovisual, nascut a París el 1989 i on participen tant la Unió Europea com el Consell d'Europa juntament amb trenta-tres estats europeus, és un altre programa de promoció de la producció àudio-visual europea, tot i que les seves activitats comporten un valor de promoció i d'estímul, i no una contribució financera directa. Aquest programa estableix entre els seus principals objectius l'enfortiment de la competitivitat de la indústria àudio-visual, el respecte a les identitats culturals i als interessos dels creadors, i tot sota la perspectiva de la necessitat de defensar les identitats culturals a Europa.

Als textos constitutius de l'EUREKA Audiovisual es manifesta el desig de «prestar l'atenció adequada als projectes susceptibles d'afavorir la difusió de les cultures i de les llengües que constitueixen la riquesa d'Europa» i «concedir una atenció especial als països amb àrees geogràfiques o lingüístiques limitades a Europa i de preservar la pluralitat de les cultures europees»¹⁰. A causa de l'estret àmbit d'activitats d'aquesta iniciativa, aquestes intencions no poden ser verificades més que a nivell programàtic. Entre les realitzacions del programa EUREKA podem destacar la creació de l'Observatori Europeu de l'Àudio-visual (OEA), inaugurat oficialment el 1993, i en el qual podria pensar-se una secció, programa o atenció específica per a les televisions regionals i locals.

3. Les recomanacions i resolucions

Les recomanacions i resolucions sobre el desenvolupament de l'àudio-visual a les regions, en particular a les que tenen llengües diferenciades, són abundants, sobretot a partir de la dècada dels vuitanta.

¹⁰ Declaració conjunta d'EUREKA Audiovisual del 2 d'octubre de 1989.

3.1. Sobre el sector àudio-visual a les regions

A l'*Informe Barzanti* de 1987 s'afirmava ja en relació amb les televisions regionals que «és necessari assegurar que la racionalització del mercat no vingui acompanyada per la desaparició de les estacions de ràdio-televisió regionals i locals, la tasca de les quals és la de ser expressió dels valors de la vida diària, de les tradicions i opinions, i de la prevenció de la creixent estandardització del conformisme acrític».

Aquests postulats i aquestes recomanacions van ser presos en consideració en el que es pot qualificar com el principal document oficial d'àmbit europeu a favor de l'existència de televisions a les regions emanat del Consell d'Europa: la resolució 253 (1993) sobre la dimensió regional de l'espai àudio-visual europeu de la Conferència Permanent dels Poders Regionals i Locals¹¹.

Als considerants d'aquest document es fa constar l'existència d'una gran varietat de serveis de televisió regional, la impossible existència d'un «model» únic exportable, la necessitat d'una cooperació interregional en el sector televisiu, la consideració de les principals funcions de la televisió regional (propocionar una imatge de la regió a ella mateixa i a les regions veïnes), com també el fet que la televisió regional sigui fruit de la combinació entre una voluntat política i una genuïna identitat comunitària. Per tot això, se sol·licita a les autoritats competents dels governs europeus (estats i regionals) que adoptin les mesures següents:

- Possibilitar l'accés dels diferents actors de la vida de la regió als mitjans informatius locals i regionals.
- Contribuir a la formació professional i a l'intercanvi de personal, a nivell nacional i internacional, dels mitjans regionals i locals.
- Donar suport a la coproducció, als *magazines* transfronterers i a l'intercanvi de programes a nivell europeu, i assignar un protagonisme a les televisions regionals.
- Donar suport a les regions menys desenvolupades amb l'objectiu de compensar les desigualtats en matèria de televisió.

Entre les recomanacions s'inclouen diverses propostes concretes, com la creació d'un «observatori o xarxa de serveis de televisió regional» en col·laboració amb CIRCOM Regional i l'Observatori Europeu de l'Àudio-visual, l'organització d'un festival anual de televisions regionals, la creació d'un banc d'imatges que afavoreixi els serveis de les televisions regionals, la creació d'un canal europeu interregional difòs via satèl·lit i per cable, que emeti els millors programes de les emissores de televisió regional i local, o, finalment, l'obertura, dins del fons EURIMAGES, d'una línia específica de suport a projectes pilot o experiències de televisió regional.

¹¹ Vegeu el document: *Rapport sur la dimension régionale de l'espace audiovisuel européen* CPLR (28) 12, de 18 de gener de 1992. Ponent: Halvdan Skard. Aquest document, com la mateixa resolució, s'han inspirat en els treballs de Pierre Musso sobre televisió i regions a Europa, realitzats per encàrrec del Consell d'Europa (vid. Musso, 1991 i 1993).

3.2. Sobre el sector àudio-visual a les regions amb llengües diferenciades

A les recomanacions i als informes emanats de la Unió Europea i del Consell d'Europa es troben diverses referències a les regions amb llengües i cultures diferenciades i a la importància del desenvolupament dels seus mitjans de comunicació i de la seva producció àudio-visual. El Parlament europeu s'ha pronunciat en diverses ocasions a favor de les llengües menys difoses i del seu dret a fer servir els mitjans de comunicació moderns (resolucions Arfé 1 de 16 d'octubre de 1981 i Arfé 2 d'11 de febrer de 1983)¹².

Aquestes posicions van ser ratificades amb posterioritat en la *Resolució Kuijpers*¹³ (1987) en la qual es recomana als estats membres «que autoritzin i possibilitin l'accés a la ràdio i a la televisió local, regional, nacional, pública i comercial en condicions tals que garanteixin la continuïtat i l'eficàcia de les emissions en llengües regionals i minoritàries, [...] que es desenvolupin tècniques de doblatge i subtitolat per fomentar les produccions àudio-visuals en les llengües regionals i minoritàries». Posteriorment, el Consell d'Europa ha recollit aquesta i altres recomanacions a la *Carta Europea de les Llengües Regionals i Minoritàries*, que va adquirir estatus de Convenció Europea el 29 de juny de 1992.

Aquesta carta, elaborada per la Conferència Permanent dels Poders Regionals i Locals d'Europa, constitueix fins avui l'eina jurídica més important de dret internacional sobre minories lingüístiques autòctones. Quant als mitjans àudio-visuals, s'indica que els estats que l'adoptin haurien d'«assegurar la creació d'almenys una estació de ràdio i un canal de televisió en les llengües regionals o minoritàries» i «donar el seu suport i/o facilitar la producció i distribució d'obres àudio-visuals i d'àudio en les llengües regionals o minoritàries», entre d'altres disposicions (art. 11)¹⁴.

La Recomanació n. R (93) 5¹⁵ del Comitè de Ministres del Consell d'Europa es pronuncia sobre els principis destinats a promoure la distribució i la difusió d'obres àudio-visuals provinents dels països o de les regions amb baixa capacitat de producció àudio-visual, o amb una àrea geogràfica o lingüística restringida, en els mercats televisius europeus. En aquest sentit la recomanació es refereix a «les regions dels paï-

¹² Arfé 1: doc. n.C287 de 9 de novembre de 1981; Arfé 2: doc. n.C68 de 14 de febrer de 1983.

¹³ Resolució sobre les llengües i cultures de les minories regionals i ètniques a la Comunitat Europea, doc. A2-0150/87, doc. n.C318/160 de 30 de novembre de 1987.

¹⁴ Els antecedents d'aquesta carta en el si del Consell d'Europa es troben en documents com l'*Informe Cirici* de 1980, en el qual s'identifiquen fins a 58 minories lingüístiques als països europeus membres del Consell d'Europa, les recomanacions 928 de 1981 i 1067 de 1987 de l'Assemblea Parlamentària i el *Report on Regional or Minority Languages in Europe* de 1988. Al si de la Unió Europea, l'*Informe Kili-lea* del Parlament Europeu (A3-0000/92 PI 201.963, de 13 d'octubre de 1992) ha insistit novament en la importància que els estats membres i les autoritats regionals competents «prenguin les mesures següents pel que fa als mitjans: assegurar la posada en funcionament i el manteniment d'una estació de ràdio i una cadena de televisió, com a mínim, en cada llengua de menor difusió; donar suport i sostenir la producció i la distribució d'obres sonores i àudio-visuals (producció de vídeos, per exemple) en les llengües de menor difusió» (art. 7).

¹⁵ Recomanació n. R (93) del Comitè de Ministres als estats membres, amb els principis que tenen com a objectiu promoure la distribució i la difusió de les obres àudio-visuals provinents dels països o de les regions amb poca capacitat de producció àudio-visual, o d'àrea geogràfica o lingüística restringida als mercats televisius europeus.

sos europeus més grans que, amb motiu igualment de la seva especificitat lingüística, es troben amb les mateixes dificultats per promoure la distribució i la difusió d'obres àudio-visuals que reflecteixin aquesta especificitat lingüística, tant en els països als quals pertanyen com en altres països europeus»¹⁶.

El mòbil principal d'aquesta recomanació és el de «crear una igualtat d'oportunitats en la construcció d'un espai àudio-visual europeu que reflecteixi la diversitat de les seves cultures». Les regions són tractades com espais que tenen especificitats culturals i lingüístiques «amenaçades», les manifestacions àudio-visuals de les quals han de ser protegides.

4. Conclusions: la difícil articulació entre hegemonia/diversitat i cultura/negoci en el projecte europeista de la «societat de la informació»

Per molt variat i voluntariós que sigui el ventall de resolucions, recomanacions i altres documents europeus que tracten el tema de la diversitat cultural i lingüística del continent i les seves implicacions (reals o potencials) per a les polítiques europees de comunicació i cultura, una cosa resta ben clara en el recorregut realitzat fins aquí: el nucli d'aquestes polítiques es concreta en uns pocs documents i actuacions que s'han de considerar centrals. Es tracta de la directiva de la Televisió Sense Fronteres, el programa Media, el Llibre verd sobre la política àudio-visual europea, i, molt especialment, el *Llibre blanc sobre creixement, competitivitat i ocupació*. Aquest últim document ha vingut a consolidar els ponts que s'estan estenent entre la política cultural i de comunicació i les polítiques de R+D, de Telecomunicacions i de Tecnologies Avançades, polítiques, aquestes últimes, que no han estat abordades en aquest capítol. El conjunt d'aquestes polítiques ha de ser articulad, segons l'incipient discurs europeu, amb l'objectiu d'avançar cap a l'adveniment de la «societat de la informació». Aquesta adaptació, s'afirma, no és només convenient, sinó a més irreversible: «l'obertura d'un món multimèdia (so-textimatge) constitueix una mutació comparable a la primera revolució industrial». Segons la Comissió, «l'expansió fulgurant de les tecnologies de la informació i de la comunicació que ofereix la digitalització es perfila com un poderós factor de millora econòmica i social: factor de creixement, factor de cohesió econòmica i social, factor d'eficàcia de les altres grans infraestructures, factor de desenvolupament de nous serveis, i, per tant, factor de creació de nous llocs de treball» (Comissió de les Comunitats Europees, 1994: 18). Del discurs comunitari es desprèn que la societat de la informació exigeix «talla crítica», un gran mercat unificat, l'eliminació de barreres tècniques i reglamentàries i la liberalització de les infraestructures i dels serveis.

La raó de la unitat és presentada com una condició per a la competitivitat (tecnològica, econòmica, científica, militar, etc.) i, per tant, per a la *hegemonia*. Aquest

¹⁶ Exposició de motius de la *Recomanació n. R (93) del Comitè de Ministres als estats membres, amb els principis que tenen com a objectiu promoure la distribució i la difusió de les obres àudio-visuals provinents dels països o de les regions amb poca capacitat de producció àudio-visual, o d'àrea geogràfica o lingüística restringida als mercats televisius europeus*.

terme constitueix un punt d'aproximació dels interessos culturals i els interessos industrials i econòmics dels diferents actors (públics i privats) dels estats europeus: la idea que només la unió ha de permetre fer front a la influència (hegemonia) cultural (que comporta la uniformització de les diferents cultures europees) i econòmico-tecnològica (que implica dependència i subordinació) que li plantegen a Europa les grans potències mundials de la indústria de la cultura i de la tecnologia: Estats Units i Japó. La unió econòmica com a condició per a la supervivència de la diversitat cultural: heus aquí el difícil equilibri entre unitat, diversitat, cultura i negoci que el discurs europeista ha elaborat a l'escalf del projecte de la «societat de la informació».

El gran problema dels analistes consisteix ara a desxifrar la part de raó i realisme que duen totes aquestes promeses i tots aquests arguments. Podem posar en discussió, per exemple, l'afirmació que el sector àudio-visual pot crear dos milions de llocs de treball a Europa des d'avui i fins a l'any 2000, en un context en què la indústria de producció de programes es troba en una profunda crisi, o tenint en compte igualment els severos ajustaments que moltes cadenes de televisió es veuen obligades a posar en marxa, arran de la crisi del mercat publicitari i de la competència creixent. És cert que els processos de convergència entre cultura, comunicació, tecnologia i economia han de ser considerats irreversibles, però també ho és que la lògica de la seva evolució no sembla ser la lògica dels interessos culturals, sinó més aviat la lògica dels grans interessos industrials relacionats amb les infraestructures de comunicació. Davant d'aquesta situació sembla ben difícil la supervivència de les diverses cultures i llengües del continent, sobretot d'aquelles de menor difusió, en el marc d'aquest projecte de societat de la informació.

Tanmateix, no és cert que l'esmentada convergència s'hagi de fer necessàriament en detriment dels espais regionals. Ho desmenteix el fet àmpliament constatat de la recuperació de centralitat econòmica i de sobirania política per part d'aquests espais en els últims anys. Pel que fa a les tecnologies de la comunicació, és obvi que ni les regions europees (ni tampoc els estats) no poden dissenyar una política en el camp de la telemàtica de forma aïllada. És precisament en aquest sector on es demostra amb major evidència la centralitat de la nova dimensió europea i mundial. Però això no significa, tanmateix, que les regions no puguin i no hagin de planificar l'ús de la telemàtica a les seves polítiques territorials, culturals, educatives, socials, sanitàries, etc. Amb les noves tecnologies del cable (sobretot la fibra òptica) i els satèl·lits ens trobem en una situació que es caracteritzarà per la multiplicació tècnica dels canals. Aquesta multiplicació no només permetrà, sinó que fins aconsellarà una gestió més directa de les telecomunicacions als àmbits més reduïts de les ciutats i de les regions.

En relació amb el sector àudio-visual, que és objecte directe de la nostra anàlisi, el debat sobre el «comú» europeu no ha fet res més que posar de relleu les múltiples dimensions de la seva diversitat i ha fet més evident la necessitat de considerar tots els espais de comunicació, de la menor a la major dimensió territorial, que configuren l'espai àudio-visual europeu: ciutat, regió, estat, Europa.

Hem vist com un enfocament economicista domina la política àudio-visual europea, que no obstant això mira de compensar el seu «realisme» amb mesures dirigi-

des a garantir que la construcció de l'espai àudio-visual europeu no es dugui a terme en detriment de la diversitat cultural del continent. La materialització més clara d'aquesta voluntat política és la iniciativa SCALE del programa MEDIA, que pretén, amb recursos limitats, promoure el sector àudio-visual als «petits estats» de la Unió. No obstant això, la dimensió regional ha estat marginada fins ara en les principals actuacions i els principals documents europeus. Podem afirmar que les televisions a les regions ocupen un lloc insubstituïble de l'espai àudio-visual europeu, per la qual cosa no sembla possible un desenvolupament integral de la política àudio-visual europea si no es realitza una actuació equilibrada en els diferents espais àudio-visuals, des de l'àmbit local fins a l'àmbit europeu comunitari, passant pels espais intermedis regionals i estatals de la comunicació. Aquesta reflexió es pot estendre al conjunt de l'estratègia de futur de la Comissió Europea: les grans línies polítiques que apunten cap a la «societat de la informació» no han d'ignorar els impactes dels canvis culturals i tecnològics als espais infraestatals. Cal dissenyar polítiques a mida del nou espai europeu, però que tinguin en compte la multiplicitat d'espais no només estatals sinó també regionals que el constitueixen.

En aquest sentit, i pel que fa concretament a la política àudio-visual, la Comissió hauria de considerar la possibilitat d'incloure al programa MEDIA un projecte dedicat essencialment a promoure la producció, difusió i l'intercanvi de les obres àudio-visuals produïdes per organismes i empreses televisives de les regions, amb una especial atenció cap a les obres originàries de regions amb llengües i cultures menys difoses. Així mateix, s'hauria d'afavorir la cooperació entre les televisions regionals, i també la seva participació als organismes europeus de radiodifusió, particularment a la UER.

En l'àmbit de la investigació i del coneixement sobre el sector àudio-visual de les regions europees, el Comitè de les Regions d'Europa podria considerar la possibilitat de promoure, en col·laboració amb la Comissió Europea, la creació d'un Observatori de la Comunicació Regional a Europa (OCRU), en la línia de la resolució 253 (1993) sobre la dimensió regional de l'espai àudio-visual europeu de la Conferència Permanent dels Poders Regionals i Locals, que s'encarregaria de recollir i difondre informació entre els actors de la comunicació regional i de realitzar estudis de prospectiva. Es proposa igualment al Parlament europeu que impulsi, en col·laboració amb la Comissió Europea, la realització d'un llibre blanc sobre la situació actual de la televisió a les regions de la Unió Europea.

I tot això sota l'òptica d'un principi bàsic: el reconeixement i la promoció dels espais de les identitats culturals no s'ha de limitar als dels estats-nació. L'actual procés d'unificació europeu ha posat de relleu una cosa que ja durant molt de temps havia estat reclamada des de posicions minoritàries: l'estat no constitueix l'única instància de representació de les identitats culturals. Un dels principals perills en què podria incórrer la política de comunicació de la Unió Europea seria el de permetre que s'iniciés el procés de cessió consensuada de sobirania en una sola direcció: la de la transnacionalització, mirant de mantenir fortament centralitzats els sistemes de representació cultural en cada estat. Aquesta dinàmica conduiria necessàriament al reforçament i al protagonisme d'unes poques identitats nacionals, amb l'empobriment consegüent del patrimoni europeu, divers i comú.

Bibliografia

- ASSOCIAÇÃO SCALE (1993): *Media audit. Report on SCALE activities*. Lisboa.
- BASSAND, M.; DELGADO E. (1992): *Cultura y Regiones en Europa*. Barcelona: Oikos Thau.
- BURGLMANN, J.-C.; PAUWELS C. (1992): «Audiovisual policy and cultural identity in small european states: the challenge of a unified market», *Media, Culture and Society* 14: 169-183.
- (1990): «La politique audiovisuelle et l'identité culturelle des petits états européens», *Mediaspouvoirs* 20: 105-114.
- CELLULE DE RÉFLEXION SUR LA POLITIQUE AUDIOVISUELLE DANS L'UNION EUROPÉENNE (1994): *Rapport*. Luxembourg: Oficina de Publicacions de les Comunitats Europees.
- COMISSIÓ DE LES COMUNITATS EUROPEES (1990): *La política audiovisual de la Comunitat Europea para la industria audiovisual. Recopilación de textos legislativos y políticos*. Luxembourg: Oficina de Publicacions de les Comunitats Europees.
- (1991): *El derecho de autor y los derechos afines en la comunidad Europea*. Documentos Europeos, núm. 9. Luxembourg: Oficina de Publicacions de les Comunitats Europees.
- (1992): *La política audiovisual de la Comunitat Europea*. Documentos Europeos, Juny. Luxembourg: Oficina de Publicacions de les Comunitats Europees.
- (1993): *MEDIA, Guide pour les Professionnels*. Brussel-les.
- (1994): *Livre vert options strategiques pour le renforcement de l'industrie des programmes dans le contexte de la politique audiovisuelle européenne*. COM (94) 96 final. Brussel-les.
- CONSELL D'EUROPA (1987): *El rol de la comunicaci3n en el desarrollo regional*. Ref. CC-GP 10 (87) 17. Estrasburg.
- (1991a): *Recommandations adoptées par le Comité des Ministres du Conseil de l'Europe dans le domaine des Média*, DOC. DH-MM (91) 1. Estrasburg: Direction des Droits de l'Homme.
- (1991b): *Recommandations et résolutions adoptées par l'assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe dans le domaine des Média*, DOC. DH-MM (91) 2. Estrasburg: Direction des Droits de l'Homme.
- (1993a): *Eurimages, Guide*. Estrasburg, gener.
- (1993b): «Symposium Presse, Television et Régions d'Europe». Crac3via, octubre.
- DAVIES, Janet (ed.) (1993): *The Mercator Media Guide*. Aberystwyth: University of Wales Press.
- DD. AA. (1985): «L'Audiovisuel en Région», *Dossiers de l'Audiovisuel* 4 (novembre-deseembre).
- DD. AA. (1990): «La télévision régionale en Europe», *Dossiers de l'Audiovisuel*, 33 (setembre-octubre).
- DELWIT, P.; GOBIN, C. (1991): «Etude du cheminement de la directive "télévision sans frontières": synthèse des prises de position des institutions communautaires», dins de Vandersanden, G. (ed.): *L'espace audiovisuel européen*. Brussel-les: Université de Bruxelles.
- EBLUL (1991): *Policy Document on Lesser Used Languages in Radio and Television*. Dublin: The European Bureau for Lesser Used Languages.
- MORAGAS, M.; GARITAONANDIA C. (eds.) (1994): *The role of regional television stations*. Document presentat a l'audi3ci3 pública celebrada amb la Comissió de Política Regional, Ordenaci3 del Territori i Relacions amb els Poders Regionals i Locals del Parlament Europeu, març de 1994. Brussel-les.
- HORDIES, J. P.; JONGEN F. (1991): «La directive "télévision sans frontières", analyse juridique», dins de Vandensanden, G. (ed.): *L'espace audiovisuel européen*. Brussel-les: Université de Bruxelles.
- MUSSO, P. et al. (1991): *Régions d'Europe et télévision*. Paris: Editions Miroirs.
- (1993): *Presse écrite et télévision dans les régions d'Europe. Rapport provisoire*. Estrasburg: Conseil d'Europa.
- PAPATHANASSOPOULOS, S. (1990): «The EC: "Television without frontiers" but with media monopolies?», *Internedia*, 18,3: 27-30.
- SERVAES, J. (1992): «"Europe 1992": The audiovisual challenge», *Gazette* 49: 75-97.
- VENTURELLI, Shalini S. (1993): «The imagined transnational public sphere in the European Community's broadcast philosophy: implications for democracy», *European Journal of Communication*, 8, 4: 491-518.

Nota biogràfica

Miquel de Moragas Spà és catedràtic de Comunicació a la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona. Actualment dirigeix els projectes de recerca següents: La televisió i els usos socials de l'esport (DGICYT, Govern espanyol); Global TV and Olympic Games. The experience of Barcelona'92 (Comitè Internacional Olímpic); Televisió i Regions a la Comunitat Europea (juntament amb Carmelo Garitaonandía) (DGICYT, Govern espanyol). És autor de *Teorías de la comunicación* (Barcelona, 1981); *Sociología de la comunicación de masas* (Barcelona, 1985-1986); *Espais de comunicació. Experiències i perspectives a Catalunya* (Barcelona, 1988); *Televisiónes locales. Tipología y aportaciones de la experiencia catalana* (Barcelona, 1991, amb altres); *Los Juegos de la comunicación: las múltiples dimensiones comunicativas de los Juegos Olímpicos* (Madrid, 1992).

Bernat López és becari d'investigació al Departament de Periodisme de la Universitat Autònoma de Barcelona, i prepara la seva tesi doctoral sobre «Les regions, nacionalitats i petits països davant del repte de l'espai àudio-visual europeu». Ha estudiat la política àudio-visual de la Unió Europea des del punt de vista de les llengües i cultures minoritàries. És autor de «Televisión regional en la Europa de las identidades», dins de *Chasqui* 47, 1993 i de «Minority cultures and Audiovisual policy of the EC», dins de *Mercator Media Forum* (Aberystwyth, en premsa).
